

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนี้ทั่วโลกกำลังประสบปัญหาเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอากาศเสีย น้ำเสีย ดินและป่าเสื่อมโทรม รวมทั้งพิษภัยที่เกิดจากการใช้สารเคมี ปัญหาของสิ่งแวดล้อมดังกล่าวย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์อย่างใหญ่หลวง โดยเฉพาะในด้านสุขภาพอนามัย ทั้งนี้เพราะชีวิตประจำวันของคนเรามีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยไม่อาจแยกจากกันได้ สาเหตุของภาวะมลพิษในสิ่งแวดล้อม สืบเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรและความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ และอุตสาหกรรม ทำให้การใช้ทรัพยากรธรรมชาติขยายตัวมากขึ้น โดยขาดความรู้ความสนใจในการรักษาสภาพแวดล้อม (มานิต เรืองรัตน์, 2525) ขณะที่วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้พัฒนาก้าวหน้าอย่างกว้างไกล และช่วยให้ชีวิตของเรามีความสะดวกสบายหลายประการ แต่อีกด้านหนึ่งนั้นก็กลับพบว่า ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ได้ทำลายสภาวะสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรมลง และมลพิษในสิ่งแวดล้อมนั้นก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน

ในปัจจุบันนี้ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยเพิ่มทวีมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศ จากประเทศเกษตรกรรมไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่หรือนิกซ์ (NIC : NEWLY INDUSTRIALIZED COUNTRIES) การพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมก็รุนแรงเพิ่มขึ้นอย่างน่าห่วงใย ภาวะมลพิษในสิ่งแวดล้อมที่เป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทยคือ มลพิษทางน้ำ มลพิษทางอากาศ มลพิษทางพื้นดิน และมลพิษทางเสียง (ข่าวสารจากกองสุศึกษา, 2533) ประชาชนกำลังได้รับอันตรายจากสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษ บั่นทอนสุขภาพอนามัย และในที่สุดก็จะย้อนกลับมาบั่นทอนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยส่วนรวมด้วย (ณัฐรา หังสพฤกษ์, 2533) ปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญที่กระทบกระเทือนต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างยิ่ง เป็นปัญหาที่ค่อนข้างยากต่อการแก้ไข เนื่องจากมนุษย์เราเรียนรู้ แต่วิธีการพึ่งพาอาศัยและการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมากกว่าการที่จะรู้ถึงการอนุรักษ์เอาไว้ ดังนั้น

เพื่อให้เกิดผลดีในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ควร ได้มีการวางแผนแก้ปัญหาในแนวทางเชิงปฏิบัติการอย่างจริงจัง พร้อมกับมีการเสริมสร้างให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกในเชิงอนุรักษ์ต่อสิ่งแวดล้อม ละเว้นการกระทำที่จะเป็นผลกระทบต่อสิ่งที่จะเป็นพิษเป็นภัยต่อสังคมและชุมชน

รัฐบาลไทยก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้ และมีเจตนารมณ์ที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม จึงได้มีนโยบายในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยแถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2535 ในข้อ 8 ว่า “เราปลูกฝังให้เด็ก เยาวชน และประชาชนมีจิตสำนึกถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” (สิ่งแวดล้อม’ 35, 2535) แนวทางในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเหล่านี้สามารถทำได้ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว สำหรับระยะสั้นได้แก่ การรณรงค์ให้มีการป้องกันและแก้ไขสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยยิ่งขึ้น สำหรับระยะยาว แนวทางในการแก้ปัญหาที่สำคัญได้แก่ การให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ตั้งแต่ชั้นอนุบาลไปจนถึงอุดมศึกษา โดยเน้นความรู้ด้านระบบนิเวศ ปลูกฝังจิตสำนึกให้เขาเหล่านั้น รู้ถึงคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เต็มใจที่จะร่วมมือแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืนจนถึงชนรุ่นหลังสืบไป ดังนั้น การให้การศึกษาจึงเป็นงานที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างทัศนคติและจิตสำนึกให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และการศึกษายังเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาผู้เรียนให้เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมไปในทางที่ดี รู้จักคิด รู้จักตัดสินใจแก้ปัญหา และเลือกแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมในการดำเนินชีวิต (นฤมล สายะบุตร, 2534) และควรจะทำกับประชาชนในทุกกลุ่มอายุ และกลุ่มที่ควรให้ความสำคัญเป็นพิเศษคือ กลุ่มเด็กในวัยเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กวัยประถมศึกษา เพราะเด็กในวัยนี้สามารถรับรู้และตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ และเป็นที่ยกตัวอย่างได้ว่า หากมีการปลูกฝังความรู้ด้านนี้อย่างจริงจังและถูกวิธีก็อาจจะเป็นการลดปัญหาสิ่งแวดล้อม เมื่อเขาเหล่านั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต เด็กเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัวให้รู้สึกละอาย และตระหนักสำนึกในบทบาทความรับผิดชอบในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ณัฐรา หังสพฤกษ์, 2533)

กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานโดยตรงในการปูพื้นฐานการศึกษาให้แก่ประชาชนของประเทศ เห็นว่าการศึกษามีส่วนช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศได้ โดยมีนโยบายจัดเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ในหลักสูตร ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และได้มีการจัดประชุมงานพิจารณาข่าง และแบ่งเนื้อหาวิชาสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับระดับ

ชั้น ๗ ศูนย์พัฒนาหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในโครงร่างได้มีหลักการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. เป็นการศึกษาเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อม สามารถตัดสินใจ และนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

2. เป็นการศึกษาเพื่อให้นักเรียนตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเองและสังคม ในการป้องกันและแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น และได้วางจุดมุ่งหมายทั่วไปของสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ว่า

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องสิ่งแวดล้อม ปัญหาและสาเหตุ ตลอดจนแนวทางที่จะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาสังแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและส่วนรวม

เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่เกี่ยวข้องในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

เพื่อปลูกฝังอุปนิสัยให้ตระหนัก และสนใจต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และให้มีเจตคติ ค่านิยม และความรับผิดชอบร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ให้รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสม และประหยัด

เพื่อให้สามารถตัดสินใจด้วยตนเอง ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างมีเหตุผล ภายในขอบเขตและความสามารถของตน

สำหรับในระดับประถมศึกษาอันเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชาชนนั้น ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้สอดแทรกเนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษาไว้ในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ แต่เนื้อหาส่วนใหญ่บูรณาการอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตทุกระดับชั้น โดยลักษณะเนื้อหาเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและกว้างออกไปตามระดับอายุ และการจัดเนื้อหาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ในครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่นต่าง ๆ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ตามลำดับ ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของกลุ่มวิชานี้ก็เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้พื้นฐานที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน ฉะนั้นการจัดการเรียนการสอนจึงต้องจัดให้ผู้เรียนรับรู้สิ่งที่อยู่รอบตัวเขาหรือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเขา รวมทั้งให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดพิจารณา วิเคราะห์ ประเมินค่าและตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่เขารับรู้ ก็จะทำให้เกิดกระบวนการคิด ซึ่งนำไปสู่การคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ตามที่หลักสูตรมุ่งหมาย (สุนน อมรวิวัฒน์, 2526) การสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมาย จึงต้องสอนสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ตัวผู้เรียน เพราะจะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและนำความรู้ไปใช้ได้จริง

หลักสูตรชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 4) กำหนดให้ศึกษา สิ่งแวดล้อมทั่วไป ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ การใช้และการดูแลรักษา หลักสูตรประถมศึกษาตอนปลาย (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6) กำหนดให้ศึกษาเรื่องผลกระทบของสิ่งแวดล้อมต่อการดำรงชีวิต เช่น การใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าช่วยในการพัฒนาประเทศมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (นโยบายการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียน ในสังกัดกรุงเทพมหานคร, 2533)

สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาของกรุงเทพมหานคร ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้ จึงเห็นควรปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตสำนึก และรับผิดชอบในการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตน โดยเริ่มจาก โรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญในการให้การศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ซึ่งสำนักงานศึกษากรุงเทพมหานครได้มอบหมายให้โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 429 โรงเรียน ดำเนินการจัดโครงการสิ่งแวดล้อม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกจิตสำนึกในการรักษาสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้นกับตัวนักเรียน และเป็นการรณรงค์แก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละโรงเรียนสามารถดำเนินการจัดโครงการหรือกิจกรรมสิ่งแวดล้อมตามสถานการณ์ และความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชน และในขณะนี้ ได้มีองค์กรเอกชนหลาย องค์กร เช่น สมาคมสร้างสรรค์ไทย ได้ตระหนักถึงความสำคัญของโรงเรียนที่จะมีส่วนช่วยปลูกฝัง ค่านิยม และทัศนคติที่ ถูกต้องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้กับนักเรียน จึงได้จัดให้มีโครงการประกวดการรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมขึ้น ในโรงเรียนตามเกณฑ์การประเมิน เพื่อสรรหาโรงเรียนดีเด่นด้านการจัดกิจกรรม รณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อม การประกวดจะประเมินใน 5 ด้าน ได้แก่

- บรรยากาศและสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา
- สัมพันธภาพระหว่างบุคลากรในสถานศึกษา
- กิจกรรมรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา
- การบริหารงานสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา
- การร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม

โรงเรียนประชาธิปไตย เป็นโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร ได้จัดให้มีการจัดโครงการประกวดรณรงค์และรักษาสิ่งแวดล้อมขึ้นภายในโรงเรียน เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกที่ คึงามในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้แก่นักเรียน ครู อาจารย์ และชุมชนใกล้เคียง เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาในเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

เป็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน เกี่ยวกับเรื่อง ความสะอาด การประหยัด มีความคิดสร้างสรรค์ในเรื่องสิ่งแวดล้อม โรงเรียนประชาภิบาลได้ เข้าร่วมในการประกวดโครงการ “โรงเรียน กทม. รักรักรั ไรเกิด กับดาวพิเศษ” ของสมาคมสร้างสรรค์ไทย ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการจัดกิจกรรมดีเด่นด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ถือได้ว่าเป็น แม่แบบให้แก่โรงเรียนและชุมชนใกล้เคียงได้ปฏิบัติตาม ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการจัดโครงการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประชาภิบาลแห่งนี้ เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาการเรียนการสอนทางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นต้นแบบให้โรงเรียนประถมศึกษาอื่น ๆ จัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดประสิทธิภาพ เป็นการสนองต่อนโยบายการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร และเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมแรงร่วมใจให้มีการศึกษาปัญหานี้อย่างกว้างขวางต่อไป เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาระดับโลก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดโครงการสิ่งแวดล้อมที่จัดขึ้นในโรงเรียนประชาภิบาล สังกัดกรุงเทพมหานคร ในด้านวัตถุประสงค์ ลักษณะของโครงการ บุคลากร กิจกรรม งบประมาณ ผลที่ได้รับ รวมทั้งปัญหา

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประชาภิบาล สังกัด กรุงเทพมหานคร ประชากรคือ โรงเรียนประชาภิบาล ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาวิจัย คือ ผู้บริหาร โรงเรียนจำนวน 1 คน ครูผู้รับผิดชอบโครงการสิ่งแวดล้อม จำนวน 26 คน และนักเรียนที่เข้าร่วมในโครงการสิ่งแวดล้อม จำนวน 60 คน
2. งานวิจัยนี้ศึกษาการจัดโครงการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประชาภิบาล สังกัด กรุงเทพมหานคร ในด้านวัตถุประสงค์ ลักษณะของโครงการ บุคลากร กิจกรรม งบประมาณ ผลที่ได้รับ และปัญหาในการจัดโครงการ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

โครงการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง การดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการให้ประสบการณ์เรื่องสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังทัศนคติ ความรับผิดชอบ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไข และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้แก่นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียน

โรงเรียนประถมศึกษาที่ได้รับรางวัลด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 429 โรงเรียนที่สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ได้พิจารณาคัดเลือกให้ได้รับรางวัลด้านสิ่งแวดล้อม โดยใช้เกณฑ์มาตรฐานการคัดเลือกโรงเรียนดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งทางกรุงเทพมหานครได้มีการจัดประกวดทุกปี

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียนประชาภิบาล สังกัดกรุงเทพมหานคร
ครู หมายถึง ครูผู้รับผิดชอบโครงการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประชาภิบาล สังกัดกรุงเทพมหานคร

นักเรียน หมายถึง นักเรียนในโรงเรียนประชาภิบาล สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่เข้าร่วมในโครงการสิ่งแวดล้อม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษานี้จะเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหาร และครูในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครนำไปใช้ในการปรับปรุง และพัฒนาการปฏิบัติงาน โครงการสิ่งแวดล้อม ให้ดียิ่งขึ้น
2. เพื่อนำมาเป็นต้นแบบให้โรงเรียนประถมศึกษาอื่นๆ จัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมให้เกิดประสิทธิภาพ